

Türkiye Cumhuriyeti'nin Üçüncü Büyük Devalüasyonu 10 Ağustos 1970 Kararları ve Etkileri

The Republic of Turkey: The Third Big Devaluation, August 10, 1970, Decision and Effects

Hilal KARAVAR ÖZ*

Öz: Devalüasyon, yükselen iç fiyatlar nedeniyle, ihraç mallarının artan maliyetlerine uygun bir ihraç fiyatı sağlamak üzere dış paraların değerinin artırılmasıdır. Bu uygulamaya başvuran ülkelerde genelde ithalat arttığı için dış ödemeler dengesinde bozulma görülür. Devalüasyonla amaçlanan ithalatın azaltılması ve ihracatın artırılmasıdır. Türkiye'de 7 Eylül 1946'da Recep Peker Hükümeti ve 4 Ağustos 1958'de Adnan Menderes Hükümeti devalüasyon uygulamıştır. 7 Eylül devalüasyonunda 1 Dolar 2.80 TL; 4 Ağustos Kararları'nda 1 Dolar 9 TL olmuştur. Ancak Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük devalüasyonu 10 Ağustos 1970 Kararları'dır. Böylece 1 Dolar 15 TL'ye eşit hale getirilmiştir. Hükümet yalnızca ithalatı azaltıp ihracatı çoğaltmayı hedeflememiştir. Ayrıca yurt dışındaki Türk işçilerinin tasarrufa teşvik edilmesini; tasarruflarının, serbest döviz olarak resmi kanallar yolu ile Türkiye'ye gelmesini sağlamayı amaçlamıştır. Ancak devalüasyon gündelik hayata zam ve enflasyon olarak yansımıştır. Paramızın dış değerinin düşmesi, içerideki fiyatların sürekli olarak yükselmesine neden olurken yeni vergiler ve diğer zamlar, fiyatları artırmıştır.

Anahtar sözcükler: Devalüasyon, Zam, Süleyman Demirel Hükümeti, Enflasyon

Abstract: The devaluation was due to rising domestic prices, increasing the value of foreign currencies to provide an export price corresponding to the rising costs of export goods. In the countries applying this practice, the balance of foreign payments is seen to be deteriorating, while imports increase. The reduction of imports through devaluation and increasing exports. On 7 September 1946, the Government of Turkey Recep Peker and Adnan Menderes Government on August 4, 1958 applied devaluation. In the first devaluation of September 7, 1 Dollars 2.80 Turkish Lira; in the second devaluation, on August 4, 1 Dollar was 9 Turkish Liras. However, the third major devaluation of the Republic of Turkey was on August 10, 1970. This devaluation made 1 USD equal to 15 Turkish Liras. Decisions made by the Government did not only aim to reduce imports and to increase exports. It also aimed at providing the path and to encourage as much as possible of the savings of Turkish workers abroad; a large part of the free exchange of official channels, to come to Turkey. The decrease in the external value of our money resulted in a continuous rise in domestic prices, new taxes and other hikes which raised prices even further.

Keywords: Devaluation, Raise, Süleyman Demirel's Government, Inflation

* Öğr. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Manavgat MYO, Antalya. hilalkaravar@hotmail.com

Giriş

Devalüasyon, dış dengeyi sağlamak için başvurulan yollardan biri olup ulusal paranın dış değerinin düşürmesi anlamına gelir (Ekonomi Ansiklopedisi 1983, 295) Paranın değerinin düşürülmesi hiçbir zaman ekonomisi istikrarlı, dış açığı olmayan bir ülke için uygulanmaz. Bu uygulamaya başvuran ülkenin mutlaka ödemeler bilançosunda, ithalat-ihracatında, iç ve dış fiyatlar gibi ülke ekonomisinin çeşitli alanlarında krizler vardır. Örneğin, devalüasyon yapan ülkenin, devalüasyondan önce ihracatında azalma, ithalatındaysa sürekli çoğalma gözlemlenir. Doğal olarak ithalattaki artış, ödemeler dengesinin bozulmasına sebebiyet verir. Aslında milli paranın dış değerinin düşürülmesinde amaçlanan ithalatın azalması, ihracatın ise artırılmasıdır. Ayrıca devalüasyonla, dış ülkelerde büyük ihaleler kazanmış müteahhitlerin, çeşitli yatırımlarda bulunan iş adamlarının, ellerindeki tasarruf meblağlarını yabancı bankalarda biriktirenlerin ve yabancı kurumlarda muhafaza edilen dövizlerin ülkeye gelmesini sağlamak amaçlanır (Çelebi 2001, 56). Ancak devalüasyonun olumsuz sonuçları vardır: *Devalüasyon fiyatları artırır. Devalüasyonu başarıya ulaştırmak için sıkı ve sistemli şekilde para-kredi ve maliye politikası tedbirleri almak ve kemerleri sıkmak gereklidir. Bu tedbirler, geçim şartları, iç üretim üzerinde olumsuz tepkiler yapacaktır. Dış borçların faiz ve amortisman yükü artacak ve yabancı sermayenin kar transferleri; döviz bütçesine ayrı bir yük getirecektir* (Cumhuriyet 1970). Devalüasyonun kapsamında ithalat girdilerini azaltma ve ihracat girdilerini artırma amacı vardır. İthal malların fiyatları artarken yerli malların ücretleri yabancı para cinsinden ucuzlayarak dış pazar için daha uygun hâle getirilir. Ancak bu uygulamanın başarıya ulaşabilmesi için iç fiyatların sabit tutulması, yeterli ihraç malları stokunun bulunması ya da ihraç malları arzının kolaylıkla artırılabilmesi gerekir (Seyitoğlu 1992, 108-109).

Türkiye’de uygulanan ilk devalüasyon, II. Dünya Savaşı sonrasındadır. Recep Peker Hükümeti döneminde yapılan 7 Eylül 1946 devalüasyonudur. Türkiye’de savaş yıllarında yüksek oranlı enflasyon yaşanması, yüksek fiyatlarla gerçekleştirilen ihracatın sürdürülme güçlüğü, savaş sonrası ihraç ürünlerinin fiyatlarında olası bir düşüşün Türk üretici ve ihracatçıları zor durumda bırakma endişesinin olması, Türk parasının aşırı değerlenmesi bu devalüasyonun sebepleri arasındadır (Parasız 2004, 89-91). Bunlara ek olarak Türkiye “*Uluslararası Para Fonuna*” ve “*Dünya Bankasına*” katılabilmek için 30 Ekim 1946 tarihinde “*Ödünç Verme ve Kiralama ve Hak Talebine Bağlı Anlaşmanın*” onanması hakkındaki yasayı kabul etmişti (Parasız 2004, 90).

7 Eylül Kararları’na özellikle Demokrat Parti kanadından eleştiri geldi. Demokrat Parti’nin eleştirisi operasyonun iç ve dış koşullar yeterince analiz edilmeden hayata geçirildiği, yaşam standartlarının ağırlaştığı ve yapılan diğer yanlışlıkların da etkisiyle dış ticaretin beklentileri karşılamaının mümkün olmadığı yönündedir (Tuna 2007, 104). Ancak Demokrat Parti iktidarı döneminde, savaş sonunda sivil tüketim ihtiyaçlarını karşılamak için fazla miktarda yapılan ithalatla kısa sürede döviz stokları tükendi. 1953’te dış ödeme güçlükleri yaşanınca dış ticaret sınırlandırıldı, ithal mallarının kıtlığı başladı. Hızla gelişen enflasyon, dış borçların gittikçe artması, fiyat yüksekliğinden dolayı ihracatın azalması gibi sebepler mal, para ve hizmet akımları arasındaki dengeyi bozdu (*Para Değerinin Düşürülmesi Meselesi* 1968, 10). Hükümet, fiyat denetimini artırmayı amaçlayarak 1940 tarihli Milli Koruma Kanunu’nu yeniden yürürlüğe koydu; fakat uygulama karaborsayı canlandırdı. Daha fazla dış borca gereksinim duyan hükümet, IMF’nin isteklerine boyun eğdi (Zürcher 2014, 334). Gittikçe kötüleşen mali durum ve yabancı alacaklıların baskısı sonucunda Demokrat Parti Hükümeti 1958’de “*İktisadi İstikrar Tedbirleri*” adıyla bazı tedbirler almak zorunda kalarak devalüasyona gitti.

4 Ağustos 1958 yılında IMF’nin önerisi ile iç ve dış dengenin sağlanabilmesi için %320

oranında fiili devalüasyon yapıldı. Ayrıca para arzının kontrol altına alınması ve maliye politikasında iç ve dış dengeyi sağlamak için yeni önlemler getirildi (Manisalı 1980, 8). %320 oranında devalüasyonla ithalatta dolar başına 620 kuruş prim tahsil olunarak doların satış fiyatının 900 kuruşa çıkarılması karar altına alındı. İhraç malları ise gruplara ayrıldı ve her grup için eski kura (1 dolar=2.80 TL) değişik miktarda prim ilave edilerek doların fiyatı belirlenerek 1 dolar 9 TL'ye yükseldi (Şener 2005, 147). Bu sisteme göre krom, bakır, tütün ve afyon ihraç edenler dolar başına 210 kuruş, fındık, üzüm ve incir ihraç edenler dolar başına 280 kuruş prim alacaklar, bu sayılanlar dışında kalan maddelerin ihracatçıları ile değişik yollardan bankalara döviz satmak isteyenler her dolar başına 620 kuruş prime hak kazanacaklardır (Şener 2005, 147).

Ancak program uygulandığı sıralarda; dünya piyasalarında mal fiyatlarının genel olarak bir düşme eğilimine girmesi, ihracat artışını engelledi. Diğer taraftan, artan dış kredilere bağlı olarak ithalatta bir artış meydana geldi. Böylece dış ticaret açığı büyüyerek programın istenilen sonuçlara ulaşmamasına neden oldu (Şener 2005, 58).

Aslında devalüasyon bir anlamda psikolojik, sosyal, ekonomik ve politik faktörlerin etkisi altında gerçekleşirken yine bu alanları etkiler. Makalenin amacı 10 Ağustos Kararları'nın ekonomik, politik ve sosyal sebeplerini ortaya koymak, bu kararlara verilen tepkileri ve kararların sonuçlarını incelemektir. Bunun için Adalet Partisi'nin 1969 programına, dönemin ulusal ve yerel basını ile konu hakkında yazılmış kitaplara yer verilir. Seçilen gazeteler hükümete karşı olan duruşlarına göre belirlendi. Hürriyet Gazetesi, tarafsız gazetecilik yapmaya çalışarak devalüasyonun olumlu ve olumsuz sonuçlarına yer verir. İktidarı destekleyen Tercüman Gazetesi ise devalüasyon kararının arkasındaki asıl nedenin memurlara yapılan zamlar olduğunu dile getirir. Bir Isparta gazetesi olan Demokrat ise Süleyman Demirel'in arkasında durduğunu göstermeye çalışır. Cumhuriyet Gazetesi ise hükümete muhaliftir.

1. 1970'li Yıllarda Dünyada Ekonomik Durum ve Türkiye'nin II. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968-1972) Ekonomik Hedefleri

1970'li yıllar 1960'lı yıllara göre fiyat istikrarının bozulduğu, enflasyon hızının ve genişleyici para politikasının (Ekonomideki toplam para arzının artırılması) arttığı yıllardır. Özellikle Merkez Bankası ve diğer banka kredilerinde çok büyük artışlar görüldü (Dinç 1990, 129). 1970'li yıllar dünya ekonomisi açısından çeşitli istikrarsızlık unsurlarının önüne geçilemediği, II. Dünya Savaşı sonrası görülen refah ile genişleme döneminin geride kaldığı yıllardır. 1970-1979 dönemi, 1929 depresyonundan sonra ortaya çıkan ilk uzun süreli buhran yıllarıdır (Ongun 1986, 58). 1970 yılına gelmeden önce ABD ekonomisinde enflasyonist hareketler görülmeye, dış ödeme dengesinde açıklar vermeye, dolara karşı spekülasyonların önem kazanması neticesinde dolar aşırı değer kazanarak uluslararası rezerv olarak anahtar para işlevini kaybetmeye başladı (Ongun 1986, 59).

Dünya ekonomisini saran durgunluk, kalkınma yarışında; yetersiz sermaye birikimi, ağırlaşan nüfus baskısı gibi sorunlara karşın önemli aşamalara ulaşmış olan "*Orta Gelirli Petrol İthalatçıları*" da etkisi altına almıştır ki bu ülkelerden biri de Türkiye'dir (Ongun 1986, 76). Petrol fiyatı artışının bütün petrol ithalatçısı ülkelerde yarattığı bunalım, Amerika Birleşik Devletleri'ni yeni arayışlara sürükleyerek Türkiye ile birlikte bütün petrol ithalatçısı "*Gelişmekte Olan Ülkeleri*" büyük borca soktu (Kazgan 2012, 117). Ayrıca petrol fiyatlarının artmaya başlaması Arjantin, Brezilya, Uruguay ve Türkiye gibi orta gelirli ülkelerde kalkınma çabalarının açmaza girmesiyle sonuçlandı (Ongun 1986, 88). Örneğin Türkiye'de sanayi sektörü için başlangıçta petrol fiyatlarının ucuz olması ithal malı enerji türlerine bağımlı bir sınai yapı kurulmasında etkili olmuş; saniyeleşme temposu ancak yüksek bir petrol faturası ile sürdürülebilmiştir (Borotav 1998, 97). Tüketim malları ise toplam ithalat içinde önemli bir paya sahip olmadığından

dan Cari İşlemler Dengesi açığının, ithalatın kısıtlanması yoluyla daraltılması mümkün olmamıştı. İhracata yönelme çabaları ise, çeşitli engellerle karşılaşmıştı.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), İsmet İnönü Hükümeti döneminde hazırlanıp yürürlüğe konulur. Süleyman Demirel'in hükümet kurmasının ardından Adalet Partisi, Sovyetler Birliği'nden sağlanan mali ve teknik yardım sayesinde Birinci Plan'ın son yıllarında büyük sanayi yatırımları yapar. Yine 1965 yılı itibarıyla Türkiye'den Avrupa'ya giden işçiler Türkiye'ye döviz göndermeye başlar. Demirel Hükümeti, işçi dövizlerinin yıldan yıla artacağını düşünerek İkinci Plan (1968-1972) için büyüme hızını %7 olarak belirler (Tokgöz 1993, 180). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "*Ödemeler Dengesi ve Dış Ekonomik İlişkiler ve Politikası*" başlığı altında uzun vadeli temel amacın, ekonominin hedef alınan gelişme hızının kendi kaynaklarıyla sağlanabilmesidir. Bunun başlıca şartı olarak ise yatırımlarının tümünün iç tasarruflarla sağlanabilmesi ve döviz gelirlerinin yükseltilebilmesidir (II. Beş Yıllık 1973, 118-119). Yine döviz gelirlerini artırabilmek için "*İthalat ile ilgili tedbirler*" başlığı altında "*İthalat sistemi, ithalatı ikame etmek amacıyla geliştirilecek sanayi politikasına paralel olarak düzenlenecek ve ithal ikamesi yolu ile döviz tasarrufları artırılacaktır*" (II. Beş Yıllık 1973, 121) ifadesi yer alır. Programda, "*Ekonomide enflasyonist veya deflasyonist eğilimler engellenmeye çalışılacaktır*" amacına yer verilir (Tokgöz 1993, 107). Bir diğer tedbir ise yurt dışında bulunan Türk işçilerinin tasarruf eğilimlerinin teşvik edilmesi; tasarruflarının, mümkün olduğu kadar büyük bir kısmının serbest döviz olarak resmi kanallar yolu ile Türkiye'ye gelmesini sağlamaktır (II. Beş Yıllık 1973, 121). 1970 devalüasyonuna uzanan Planlı Dönem boyunca izlenen döviz kuru (Genel tanımı içerisinde döviz fiyatlarının belirlenmesinde ise iki ana yol vardır: Birinci yol "*Sabit Kur*"dur. Sabit Kur politikasında ülkenin ilgili otoritesi tarafından dövizin fiyatı belirlenmektedir ki, Türkiye dövizin değerini 2001 tarihine kadar bu şekilde belirlemiştir. İkinci yolsa "*Esnek Kur*"dur. Esnek Kur politikasında dövizin fiyatı iç ve dış piyasa şartlarına göre belirlenmektedir, Erol 1980, 5) politikasının temel özellikleri, sabit kur sistemine dayanması ve Türk Lirası'nın yabancı paralar karşısında resmi değerini, döviz piyasasında oluşan rayiç fiyatının üstünde tutulmasıdır (Ongun 1986, 118-121).

Ancak 10 Ağustos 1970 devalüasyonunun öncesine bakıldığında ekonomik durumun kötüleştiği görülür. Bunun nedenleri; 1969 yılında fiyatlardaki ani artış, 1969 yılında memur maaşlarına yapılan %10'luk zammın getirdiği ek yük, ödemeler dengesi açığının artması, bütçe açığının 1968'de 1,2 milyar liraya ve 1969 yılında ise yaklaşık 2,5 milyar liraya ulaşması ve 4 Ağustos 1958 yılından beri 1 Dolar eşittir 9 Türk Lirası kurunun sürmesi sonucunda Türk Lirası'nın aşırı değerlenmesi, şeklinde özetlenebilir (Parasız 2003, 219-221). Kısaca 1960'lı yılların sonuna gelindiğinde dış piyasalarda dolar spekülasyonu, Türkiye'deki enflasyonla 9 TL/Dolar kurunun değerlenmesi ve ithal darlıklar üzerine IMF devalüasyon için baskı yapmaya başlar (Kazgan 2002, 97).

12 Ekim 1969 yılında yapılan seçimlerde Adalet Partisi 256 milletvekili kazandı. Süleyman Demirel hükümeti kurdu. 1969 Hükümet programında bazı ekonomik hedefler belirlendi. Bu hedefler arasında özellikle Madde 20'de yer alan "*Yabancıların istediği fiyat, vasıf ve mahiyette iç istihsalimizi ve mamullerimizi artırmak, standartlaştırmak, pazarlamak zarureti vardır. Bunun için hem müstahsilin ve imalâtçının hem de bunu pazarlayan ihracatçının teşvik edilmesi, takviye edilmesi icabetmektedir.*" tümceleriyle devalüasyon sinyalinin aslında 1969 Hükümet Programı'yla verildiğini söyleyebiliriz (Adalet Partisi 1969, 10).

Nitekim 3 Kasım 1969 tarihinde yapılan güven oylaması sırasında Güven Partisi adına söz alan Turhan Feyzioğlu, "*...Bir devalüasyonun mahzurları meydanda. Hükümet birçok defalar devalüasyona taraftar olmadığını da ifade etti. Ancak, her paranın gerçek değeri bizim*

temennilerimiz ile değil, iktisadi kanunlarla tâyin edilir. Devalüasyon mecburiyetini önlemenin birtakım icapları vardır, şartları vardır. Bunların başında, para değerinin korunması, fiyat istikrarının korunması, açık bütçe politikasına son verilmesi, sıhhatli yoldan bütçenin finanse edilmesi, bu tedbirlerin azimli şekilde ve zamanında alınması gelir. Hükümet, fiyat istikrarını bundan böyle daha iyi sağlamak için ne yapacağını Yüce Meclise söylemelidir” (Neziroğlu & Yılmaz 2013, 2654-2655) diyerek çekincelerini dile getirdi. Yine dönemin basınına incelediğimizde devalüasyonun iç ve dış çevrelerde tartışıldığına dair haberler görülmektedir. Devalüasyonun neden gündeme geldiğiyle ilgili olarak yapılan yorumlar iki nokta üzerinde toplanmaktadır. Birincisi Türkiye'nin dış krediler vasıtasıyla bağlı olduğu büyük Batılı ülkeler, ihracata kolaylık, ithalata zorluk çıkararak ve kendi aleyhlerine işleyen döviz politikasından hoşnut değillerdi. İkincisi ise; Para Fonu (IMF) ve benzeri kuruluşlar Türkiye'yi, TL'nin dış değerini daha düşük bir seviyede tutması için zorlamaktaydı (Cumhuriyet 1969). Aslında devalüasyon, ekonomik nedenlerden ziyade iktidarın artık Ortak Pazar'a girmek istemesidir.

Bu tartışmalar sürerken Demirel Hükümeti, 1970 Ağustos ayının başında stand-by düzenlemesi imzalayarak devalüasyon kararını açıkladı (Ekzen 2009, 67). Bu durumda 1970 Kararları'nın sebepleri arasında dış ticaret açığının büyümesi, TL'nin aşırı değerlenmesi ve işçi döviz girişlerinin azalması gösterilebilir. Milli paranın aşırı değerlenmesi bazı olumsuzlukları beraberinde getirir. Bunların ilki ihracatçıdan alınıp ithalatçıya devredilen primdir. Aslında ödüllendirilmesi gereken ihracatçı tersi olmaktadır. İkincisi işçi dövizlerinin illegal yollara itilerek ekonomiye yarar sağlamayan kanun dışı kaynaklara kaymasıdır. Üçüncüsü ekonominin dışa açılması -iç piyasa daha kârlı olduğundan- bakımından olumsuzdur. Dördüncü olumsuzluk ise gelir bölüşümünün bozulmasıdır (Manisalı 1980, 11). 1970 Kararları'yla ihracatta katlı kur uygulamasına devam edilir; ithal temin oranları azaltılır; miktar kısıtlamaları sınırlandırılır; faiz ve vergi oranları artırılır. Ayrıca KİT ürünlerine %50 zam yapılırken kararların dış finansmanı için IMF'den 950 milyon dolarlık kredi kullanımı sağlanır. Kararların uygulanmasıyla ihracatı ve işçi dövizlerinin Türkiye'ye girişini artırır (Karluk 2007, 414).

2. 10 Ağustos 1970 Kararları'nın Basına Yansımaları, Tepkiler ve Zamlar Karşısında Hükümetin Almış Olduğu Tedbirler

Cumhuriyet Gazetesi, 9 Ağustos 1970 Pazar günü yaptığı haberde; “Hükümetin aldığı kararlarda; 1. Türk Lirasının değerinin düşürülmesi, 2. Taban fiyatlarının açıklanması, 3. Taban fiyatlarına ilişkin olarak bazı kuruluşlara Merkez Bankası'na avans verileceği, 4. Finansman Emlak vergi kanunlarının yürürlüğe konulması, 5. Gider vergisinde Hükümete %100 oranında artış yapma yetkisini veren kanuna dayalı olarak hükümetin yaptığı artışların yer alacağı anlaşılmaktadır” diyerek, Hükümetin devalüasyona gideceğini duyurur. Ertesi gün manşetlerde şeker, benzin, gaz yağı ve mazota zam yapıldığı haberi vardır (Cumhuriyet 1970).

Tercüman (1970); “Toz şekerin 325 kuruştan 360'a, kesme şekerin 355 kuruştan 390'a, gaz fiyatının 90 kuruştan 124'e, süper benzinin 147 kuruştan 197'ye, mazotun 89 kuruştan 123'e ve benzinin 109 kuruştan 152 kuruşa çıkartıldığı”nı manşetten duyurdu. Hürriyet (1970) ise konuyla ilgili olan haberlerde, devalüasyonu “Türk parasının değerinde beklenen “Ayarlama” yapıldı” başlığıyla okuyucularına verir. “Devalüasyon Ne Getirecek?” başlığıyla yayımlanan yazıda; “Devalüasyon paranın dış değerini düşürmektir. Çoğu ülkeler ihracatı artırmak, ithalat ile ihracat arasındaki açığı kapatmak, ekonomilerini dengelemek için zaman zaman bu yola başvururlar... Nitekim Türkiye'mizde yapılan 1946 (7 Eylül kararları) ve 1958 (4 Ağustos kararları) başarılı olamamıştır... Türkiye'mizdeki başarısızlığın nedenleri nelerdir: Birincisinde sadece tarım ürünlerinin stokuyla altın birikimine güvenilmiş, para değeri düşürülünce ihracatın artacağı, dış ticaret dengesinin hemen düzeleceği, enflasyonun hemen duracağı sanıl-

muştur. Oysa hesaplar yanlış çıktı. Gerçi stokları erittik, ama ithalat da arttı, ithal malların fiyatlarıyla birlikte piyasadaki fiyat seviyesi yükseldi ve döndük dolaştık kendimizi aynı yerde bulduk... 1950'den sonra altınlarımızı harcayıp serbest ithalata gidişimiz bizi yine kurtaramadı çıkmazdan. Yıllar geçtikçe çeşitli kararlarla kısıntılara başvurduk ve sonuç olarak 1958'de 1 doları 2.80 TL'sine çıkarttık. Tutturabildik mi? Ne gezer... Şimdi hükümet dar boğazdan kurtulmak için yeni kararlar alıyor. Bir yandan kabul edilen vergi kanunlarının gerekçelerine göre hem devlet gelirleri artacak hem de aşırı kazançlar tüketim harcamalarını kısıacak... Temennimiz öyle olmasıdır. Ancak hatırlatalım ki gerek 1946 gerekse 1958 kararları ve sonrakiler için de aynı şeyler söylenmiş, fakat iddialarla gerçekler birbirlerini tutmamıştır... (Hürriyet 1970)" değerlendirmesiyle devalüasyon hakkındaki çekinceler dile getirilir. "Maliye Bakanı gerekçeleriyle açıkladı ve... Vergili, Zamlı Hayat Başladı" başlıklı haberde "Bu işe en çok kim sevindi?" sorusuna üretici, Almanya işçisi, turist yanıtını verirken; "Bu işten en zıyanlı kim çıktı?" sorusuna ev kadını, memur, şoför yanıtı verilir (Hürriyet 1970).

Nakliye ücretlerine de zam yapılır (Hürriyet, 1970), havale ve yurt dışı posta hizmetlerinin yanında mezar arsa fiyatları da %100 zam görerek 1500 liraya çıkar (Hürriyet 1970). İlaç fiyatlarına zam yapılması için eczacılar bakanlığa başvururlar (Cumhuriyet 1970). Türk-İş Üçüncü Bölge Temsilciliği, devalüasyon nedeniyle BMC Montaj Sanayi Fabrikası'nda çalışan 850 işçiden 300'ünün işine yedek parça sıkıntısı nedeniyle son verildiğini açıkladı (Cumhuriyet 1970).

Hükümetin yaptığı devalüasyona tepkiler çeşitli olmuştur. Hükümet kararnemeleriyle uygulanan toplu zamlara ilk cevap Adana'dan gelmiş, taksi şirketleri, otobüs şirketleri ve nakliyeciler ile tathıccılar, "Biz hükümetten daha insaflıyız" diyerek ücretlerine %35 zam yaptılar (Hürriyet 1970). Türk İş Genel Sekreteri Halil Tunç; geçim sıkıntısı içinde bulunan büyük halk kitlelerinin gittikçe artan pahalılığın yükü altında ezileceğini beyan ederek devalüasyona tepkisini dile getirdi (Hürriyet 1970). Kararlarla ithal malların fiyatlarının %66,6 oranında artmasının önlenemeyeceğini, kanunların içine sıkıştırılmış harçlar, resimler, vergiler yüzünden ek artışların yaşanacağı ve akaryakıtta, şekere yapılan zamların kendi sınırları içinde kalmayacağını belirtilerek zincirleme zamların sonucunun ise geleceği tozpembe görmeyi engellediğine vurgu yapıldı (Hürriyet 1970). Meyve, sebze ve ithal mallarına %10-60 arasında zam yapılması üzerine Türk-İş ve Persen ise kabineyi istifaya davet etti (Cumhuriyet 1970).

Devalüasyona ilginç bir tepki Tarık Buğra'dan gelir. Tarık Buğra, Tercüman'daki köşe yazısında (1970) "...Gene de eyvallah deyip Türkiye için çocuklarımız için deyip sineye çekeriz; ama kim temin edecek. İğnesinden, ipliğine ekmeğinden suyuna kadar her şeyin, her şeyin alıp başını gitmeyeceğini? Ne olacak o zaman benim emekli amcalarımın, dul ve yetim teyze veya bacılarımın hali? Maaşlarına ve fiyatlarına **zam, zam, zam** diye zorlayıp duranlara soralım şimdi: Alın işte zamlarınızı, bakalım onunla bizim mihnetlerimizden başka ne alabileceksiniz? Devlet fakirmiş, veremezmiş. Vız geliyordu. Zorlarsak alırız sanıyorlardı. Aldılar işte. Kullanınlar tepe tepe. Hiç değilse bu sefer anlasalardı imkansız zorlamanın ne olduğunu? Yükün dönüp dolaşıp yine milletin sırtına bineceğini, kendilerinin de eski tas eski hamamla aynı kalacağını hiç değilse bu sefer anlasalar" diyerek 1969'da memura yapılan zamlara atıfta bulunarak sendikaları üstü kapalı suçladı.

Cumhuriyet Halk Partisi Merkez Yönetim Kurulunda Bakanlar Kurulunun açıklaması ile yeni vergiler tartışıldı (Cumhuriyet 1970). Adana Ticaret Odası "Devalüasyonun memleketi zor durumda bırakacağını", Ticaret Borsası ise "Hayat pahalılığının daha da artacağını" ileri sürdü (Cumhuriyet 1970). Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreter Yardımcısı Besin Üstünel, Demirel'i eleştirerek onu başarılı bir zam kampanyasının en önde koşan şampiyonu olarak nitelendi (Cumhuriyet 1970).

Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş, devalüasyonu şiddetle yererek “*Bu karar, zengini daha zengin ve fakiri daha fakir yapacaktır*” (Cumhuriyet 1970) yorumunda bulundu.

Para değerinin düşürülmesinin tepki yaratacağını, özellikle tepeden inme zamların o tepkiyi büsbütün artıracacağını altı çizildi. Ücretlerini devletten veya başka teşekküllerden alanların, devalüasyon ve zamlardan kötü etkileneyeceği, hükümetin sosyal huzursuzlukları ve onu izleyecek istikrarsızlıkları önlemek ve ekonomik yüksek sınırdaki çalkalanmadan durmasını istiyorsa pahalılığa karşı dikkatle eğilmesi uyarısında bulunuldu (Hürriyet 1970).

Türkiye Tütüncüler Federasyonu, iyi tedbirler alınırrsa ihracatta avantajlı konuma geçileceğini ve büyük hamle yapılabileceğini beyan ederek devalüasyon kararını onayladı (Ayvalık 1970).

Bakanlar Kurulu alınan tedbirleri “*Ekonomimizi istikrar içinde geliştirmek ve kalkınmamızı plan hedeflerine uygun bir şekilde yürütebilmek için bazı yeni tedbirlere hâsıl olmuştur*” (Cumhuriyet 1970) diyerek savundu. Maliye Bakanı Mesut Erez, “*Kalkınmamamızın devamı için alınmış bir karardır*” diyerek devalüasyon kararının arkasında durdu (Tercüman 1970). 10 Ağustos 1970 devalüasyonu üzerine birçok hizmet sektöründe zamlar yapıldı. Devalüasyon sonucunda yapılan zamlara Başbakan Demirel'den de tepki gelmiş; Bakanlıklar ve İktisadi Devlet Teşekkülleri ile diğer kamu kuruluşlarına gönderdiği bir genelgeyle “*Temel mal ve hizmetlerde fiyat artışına gidilmemesini*” istemiş, “*Hiç kimsenin kendiliğinden, yetkisi dâhilinde bile olsa mal ve hizmetlere zam yapmaya kalkışmaması lazımdır*” diyerek zamlara tepkisini dile getirmiştir (Hürriyet 1970). Maliye Bakanı Erez ise, sadece ithal malların fiyatlarının devalüasyon nispetinde artacağını beyan etti (Ayvalık 1970).

İstanbul'da hava gazının metreküpüne yapılan 16 kuruşluk zam kararı, devalüasyon ve akar-yakıt zammından önce alınmasına rağmen bu uygulamanın etkisi gibi görüldüğünde Başbakan Süleyman Demirel tarafından geri çevrildi (Cumhuriyet 1970). Zamların devam etmesi üzerine Hükümet, devalüasyondan sonra fiyatları artırarak haksız kazanç sağlanmasının önüne geçmeye ve ithal mallarını ithalatçının tekelinden kurtararak, gümrük, resim ve harçlardan muaf olarak ithalat yaparak doğrudan doğruya piyasaya sürmeye karar verdi (Hürriyet 1970).

Hükümetin diğer bir atılımı ise halkın katılımıyla kurulacak olan ve giyimden gıdaya kadar her türlü malın ucuz olarak satılacağı kapalı dev pazarların kurulması yönünde adım atmak oldu (Hürriyet 1970). Başbakan Demirel, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'la yaptıkları görüşme sonucunda halktan zam yapanları şikâyet etmesini istedi (Hürriyet 1970). Nitekim Süleyman Demirel'in bu beyanından sonra Alibey-Ayvalık arasında işleyen yolcu motorlarının ücretlerini 55 kuruştan 75 kuruşa çıkarması üzerine Alibey halkı toplu imza toplayarak motorcuları Ulaştırma Bakanlığına şikâyet etti. Motor sahipleri ise eğer zamları hükümet geri çekerse greve başlayacaklarını açıkladılar (Ayvalık 1970).

Otomobil sektörünü ilgilendiren mamuller üzerinde büyük fiyat artışının önüne geçilememesi durumunda Hükümet “*Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Federasyonu*”na bağlı kooperatiflere “*yedek parça ithal izni ve kredisi*” vermeyi kararlaştırdı. İthal edilecek yedek parçaların, federasyona üye olan şoförlere maliyet fiyatına satılmasına karar verildi. Ayrıca çiftçilerin ihtiyacı olan traktör ve zirai alet fiyatlarında istikrar sağlanamaması hâlindeyse “*Türkiye Ziraat Odaları Birliği*”ne ithal izni verilmesi konusunda çalışmalar yapılmaya başlandı” (Ayvalık 1970).

Isparta'da belediye bütün iş yerlerini kontrole başlayarak kendi kafalarına göre zam yapanlarla mücadeleye başladı (Demokrat 1970). Ayrıca Isparta Odun Satıcıları encümen kararına uymayıp zam oranını yüksek tutarsa Isparta Belediyesinin odun satışı yapacağı kararı verildi (Demokrat 1970). Hükümet, yüksek zam yapan iş yerlerini kapatma kararı aldı. Belediyelerin denetimleri sonucunda yüksek zam uygulayan iş yerlerine kapatma cezası verilmiştir (Tercüman 1970).

Süleyman Demirel, devalüasyon kararının ekonomik hayata etkisini anlattığı radyo konuşmasında, işçi dövizlerinin 200 milyona çıkacağını vurgulamış ve konuşmasını “*Cenabı Allah’ın yardımıyla nice engelleri aşmış bulunan yüce milletimiz ekonomik savaşı da kazanacak*” sözleriyle bitirmiştir (Tercüman 1970).

3. Devalüasyonun Sonuçları Hakkında Yapılan Değerlendirmeler

III. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1973-1977: 51) yapılan değerlendirmeye göre:

“73. Mal ithalatı ve mal ihracatı arasındaki fark olarak tanımlanan “dış ticaret açığı” giderek büyümektedir. Dış ticaret açığındaki bu hızlı artışı azaltmak amacı ile Birinci ve İkinci Planlarda ithalat ikamesi ve ihracatı geliştirme politikaları birlikte benimsenerek uygulanmıştır. Bu dönemde ihracatın geliştirilmesi için düşük faizli kredi, proje bazında döviz tahsisi gibi tedbirler getirilmiştir. Ayrıca, gerek sayı olarak vergi iadesi konusu olan mallar, gerek vergi iadesi oranları artırılmıştır. Toplam ihracat plan hedeflerini aşmakla birlikte, ihracatın yapısını değiştirme açısından beklenen ölçüde gelişme sağlanamamıştır. İthalatı kısıtlamak için izlene-gelmekte olan dış ticaret rejimi, Planlı Dönemde devam ettirilmiş ve ithalat, gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları ile kontrol altında tutulmuştur. Ayrıca, ithal ikamesini gerçekleştirecek sanayilere öncelik verilmiştir. Bununla beraber başlıca ortaya çıkan döviz darboğazını gidermek, iç ve dış fiyatlar arasında gerekli dengeyi sağlamak gibi amaçlarla 1970 Ağustosunda Türk Parasının değeri yeniden ayarlanmıştır.

74. Genel olarak Planlı dönemde döviz kaynaklarının sınırlılığı yüzünden rezervler oldukça ölçülü düzeyde kalmış, ancak devalüasyon, işçi gelirlerinin yükselmesi, ihracatın artması ve serbest alanlara yönelmesi nedeni ile, özellikle son iki yılda, döviz rezervleri artmıştır.

75. İhracatın geliştirilerek sanayi ürünleri yönünde yapısal bir değişiklik sağlanması, her iki Planda da yer alan temel bir ilkedir. 1963-1971 döneminde toplam olarak 4390 milyon dolar ihracat yapılması öngörülmüştür. Bu miktar 4054 milyon dolar olarak gerçekleştirilmiştir. 1968 yılında 381 milyon dolar olan ihracat, 1971 yılında 677 milyon dolara yükselmiştir”.

Tablo 1. Veriler (İstatistik Göstergeler 2012, 478)

Yıl	İthalat (Dolar)			İhracat (Dolar)		
	Değer	Değişim Oranı	Dolar Kuru	Değer	Değişim Oranı	Dolar Kuru
1969	801.236	%4,6	9,08	536.834	%8,1	9,00
1970	947.604	%18,3	10,92	588,476	%9,6	10,89
1971	1.170.841	%23,6	15,14	676,602	%15,0	13,43
1972	1.562,554	%33,5	14,30	884,969	%30,8	13,42

Tablodan görüleceği üzere para değerinin düşürülmesi ihracatı büyük oranda artırmazken ithalat azalmamış bilakis artmıştır. Artışın temel nedeni olaraksa montaj sanayisi olarak nitelendirilebilecek imalat sanayisi gösterilebilir. İmalat sanayisinin işleyebilmesi için durmadan artan miktarda ham maddeye ve ithal edilmesi gereken teçhizat mallarına ihtiyaç bulunmasıdır (Yaresimos 1976, 737). Montaj sanayisi, “İthal ikame politikası”nın sonucu olarak, I. Plan döneminde başladı. Ancak ithalatı ikame etmemiş yani ithal malların ülke içerisinde üretilmesini sağla-

mamış bilakis ithal gereksinimini artırmıştır (Ekzen 2009, 67). 10 Ağustos Kararları'nın, geleneksel IMF modeli doğrultusundaki eksikliklerinin giderilmesi, 12 Mart 1971 sonrasında oluşan yarı askeri rejimin grevleri ve toplu sözleşmeleri askıya alması ve ücretleri dondurması sonunda meydana geldi (Borotav 1998, 103). Sonuç olarak ihraç edilemeyen milli ürünlerimizin ihracını sağlamak, dış ticaret dengemizde, milli üretimimizi çoğaltmada, dış ülkelerdeki vatandaşlarımızın dövizlerinin Türkiye'ye akmasında, turizm gelirlerimizin çoğalmasında, 10 Ağustos 1970 devalüasyonunun faydaları olmuş; fakat Türk Ekonomisi'nin muhtaç olduğu istikrarı sağlayamamıştır. Paramızın dış değerinin düşmesi, içerideki fiyatların sürekli olarak yükselmelerine neden olmuş, yeni vergiler ve diğer zamlar, fiyatları daha da yükseltmiştir (Çelebi 2001, 61). Ülke içindeki ürünlerin fiyat artışlarını gösterecek olursak:

Tablo 2. TL cinsinden olan veriler (İstatistik Göstergeler, 2012: 540-541)

Ankara İçin Fiyatlar	Ekmek fiyatı	Buğday unu fiyatı	Pirinç fiyatı kg	Kesme şeker fiyatı	Toz şeker fiyatı kg	Un fiyatı kg
1969	1,21	1,95	5,02	3,75	3,25	0,35
1970	1,40	1,98	4,76	3,96	3,50	0,35
1971	1,62	2,26	5,21	4,47	3,91	0,75
1972	1,70	2,59	5,88	4,50	3,97	0,75

Temel ihtiyaç maddelerinde yıldan yıla zam yapıldığı görülmektedir. Zamların ileride toplumsal huzursuzluğa neden olabileceği Hürriyet'te (1970), dile getirilir. “... Zümreler içinde pahalı yaşama temposuna kolay kolay ayak uyduramayacak olanlar değişmez gelirliler, daha doğrusu ücretlerini devletten veya başka teşekküllerden alanlardır ve devalüasyonlar, zamlar daima onları ezmekte, onları buldukları düzeyden aşağıya itmektedir... Hükümet sosyal huzursuzlukları ve onu izleyecek istikrarsızlıkları önlemek ve ekonominin yüksek bir sınırdan çalkalanmadan durmasını istiyorsa bu meseleyi göz önüne almalı ve meselenin üzerine dikkatle eğilmelidir”.

Yine Hürriyet'te (1970), “Hürriyet” imzasıyla çıkan devalüasyon konulu köşe yazılarında, alınan kararın başarıya ulaşması için gerekli olan tedbirler üzerinde durulur. “... Yeni açıklanan kararın başarısı ya da başarısızlığı da yine yan tedbirlerle ilgilidir. Hükümet şimdi anlaşılıyor ki vergi kanunlarını devalüasyona destek olsun, tüketim kısılsın, bina ve arsa alım-satımından elde edilen aşırı kazançlar önlensin diye çıkarmıştır. Bu cümleden olarak, döviz birikimini sağlamak için girişilen çabalar, para ve kredi musluklarının uzun süreden beri kısık tutulması da keza ortamın hazırlanmasıyla ilgili uygulamalardandır. Ancak bütün bu tedbirler devalüasyonu başarılı hale getirecek mi? Soruya cevap bulabilmek için meseleyi iki bakımdan ele almak gerekir:

1. Türk parasının dış değerinin düşürülmesi şüphesiz ihracata etki yapacak, malımızı ucuz satacağımız için serbest dövizli ihracatımızı artıracak. Ayrıca turist dövizlerinin karaborsaya geçmesi önlenileceği gibi işçilerimizin gönderdiği dövizlerde de artış olacaktır. Bu arada ithal mallarının pahalılaşmasının ithal taleplerini azaltması dolayısıyla dış ticaret açığına olumlu yönde etki yapabilir...
2. Ne var ki başarılı görülen sonuçlar yanında, devalüasyonun sakıncalarını da gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Şöyle ki: Hükümet eğer para ve kredi musluklarını lüzumundan fazla açar, refahı tabana yaymaya çalışırsa ...”

Hürriyet (1970), devalüasyonu izleyen hafta boyunca yaptığı yorumlarda gerçekçi davranır.

“... Sayın Bakanın sıraladığı tedbirlere bakılırsa söyledikleri doğrudur. Gerçekten talep kısılinca, para ve kredi muslukları idareli kullanınca ve diğer tedbirler de iyi işletilince enflasyon meydana gelmez, daha doğrusu para değeri mütemediyen düşmeyerek bir noktada durur. Ancak bu demek değildir ki hayat pahalalanmayacak, fiyatlar yükselmeyecek, ortalık gül gülistan olacak. Olamayacaktır, zira yeni kararlarla ithal malları fiyatlarının en azından yüzde 66.6 oranında artması önlenemez bu bir, yine yeni kanunların içerisine sıkıştırılmış harçlar, resimler, vergiler yüzünden ek artışlar beklenmelidir, bu iki. Akaryakıt fiyatlarına, şekere yapılan zamlar herhalde kendi sınırları içinde kalmayacaktır, bu da üç. Daha açığı, ithalat pahalanaacağı için doğrudan getirilen mamullere ithal malı kullanan yerli sanayinin mamulleri daha pahalıya satılacaktır. Üstelik taşıma masraflarının artışı akla gelen gelmeyen bütün maddeleri etkileyecektir. Ayrıca Türkiye’de psikolojik sebeplerin zincirleme artışlarda nasıl rol oynadığını hesapladığımız zaman gelecekteki tabloyu toz pembe görmemize imkan kalmamaktadır. Kısacası enflasyon akıntısına kapılmamak Türkiye için büyük bir nimettir. Ama hayat pahalılığı, fiyat artışları kapımızdan içeri girmiştir, girmeye devam edecektir. Kemerleri sıkıya, hatta bugünkünden daha fazla sıkıya hazır olalım”.

Cumhuriyet (1970), uzman yorumlarına başvurmak suretiyle devalüasyonun karşısında bir duruş sergiler.

“...Ancak devalüasyonun başarılı olabilmesi için her şeyden evvel fiyat istikrarının sağlanması lazımdır. Devalüasyondan sonra fiyat istikrarı sağlanmazsa devalüasyonun tesirleri ortadan silinir. Bu bakımdan şu sıralar devalüasyon yapmamız için uygun değildir. Çünkü bilindiği gibi Personel Kanununun tatbiki dolayısıyla memleket ekonomisi önemli bir enflasyonist baskı altına girmiş bulunmaktadır. Oysa, bizzat devalüasyon da enflasyon yaratan bir tedbirdir. Personel Kanunu ile ilgili enflasyonist dalgayı göğüsleyip stabilize etmeden devalüasyona teşebbüs etmek bize basiretli bir hareket gibi görünmemektedir”.

Cumhuriyet (1970) ayrıca hükümeti spekülasyonları engelleyemediği için ince ince eleştirir.

“...Sayın Maliye Bakanı basın toplantısında bu gibi fiyat artışları hakkında şöyle dememiş miydi? Gümrük hattını geçtikten sonraki fiyatlara bizim bir müdahalemiz olamaz. Ne yapalım genel kural bu ve bunlara mani olmak elde değil. Böylece araçlar, ithalatçılar daha ilk günde devalüasyonun yararını gördüler. Son ekonomik olaylarda sadece ithal mallarını değil, beyana tabi şeker, akaryakıt gibi malları ellerinde bulunduranlar da karlı çıktılar. Gelir Vergisi Beyannamelerinin yüzde beşini incelemeye tabi tutabilen Maliye herhalde stok bildirimlerini kontrol etme olanağına sahip değildir, olamaz. Hanımın namusunu kurtarma kabilinden bazı kaçaklar yakalanacaktır ama gider vergilerini yeni tarifeden ödemediği satışlarını yeni fiyattan yapanlar yanında bunlar herhalde devede kulak kalacaktır”.

Tercüman’da (1970) özellikle Tarık Buğra, hükümetin aldığı kararları destekleyici yazılar yazar.

“... Lira değerindeki düşürme de bu zamlar da ümit kırıcı değildir.

*Aksine bütün bunlar **darboğazi** geçmenin bırakılmaz şartlarıdır, aynı macerayı bugün kalkınmış gördüğümüz bütün ülkeler yaşamıştır. Bizi ümitsizliğe bunlar düşürmemelidir...”*

Tercüman'ın (1970) tutumu hükümet yerine gazetelerin yaptıkları haberleri eleştirmek şeklindedir.

“... İngiliz ve Fransız devalüasyonlarının ilandan önceki gizliliğini ve ani ve şok tesiri yapan ilanını bir düşünelim. Bir de bizim devalüasyonun ilanından önce bütün gazetelerde hemen hemen her şeyi ile yazılmasını gözümüzün önüne getirelim. Bu durum devlet anlayışımız ve devlet adamlarının devlet sırrına verdikleri değer bakımından son derece önemlidir. Devlet anlayışının bu hale geldiğini ve devlet sırrının bu kadar ucuzladığını görmek insanı cidden üzmektedir... Artık meselenin münakaşa edilmesine, ihtiyaç vardı, yoktu iddialarını bir tarafa bırakmak lazımdır...”

Sonuç

Demirel Hükümeti 10 Ağustos 1970 Kararları öncesinde piyasadaki devalüasyon söylentilerine yalanlama getirmiştir. Ancak 1969 Hükümet Programı'nda aslında paranın değerinin düşürülebileceği ile ilgili maddeler konulmuştur. Bu durum Meclis'te tartışmaya neden olmuş, olası bir devalüasyonun ülke açısından uzun vadede olumlu sonuçlar doğurmayacağı çekinceleri dile getirilmiştir. Devalüasyonun ekonomik sebepleri arasında petrol fiyatlarının dünyada artışıyla birlikte orta gelirli ülkelerin kalkınmasının çıkmaza girmesi; yurtdışında çalışan Türk işçilerin dövizlerinin Türkiye'ye gelmesini sağlamak ve 1969 memur maaşına yapılan zammın maliyeye getirdiği ek yük vardır. Siyasi sebepleri arasındaysa IMF'nin baskıları, dış piyasadaki dolar spekülasyonları, Batılı ülkelerin ihracata kolaylık ithalatta zorluk çıkartan döviz politikalarından hoşlanmaması gösterilebilir. Sosyal sebepleri arasındaysa ihracatçı ve üreticileri teşvik etme amacı bulunmaktadır.

10 Ağustos Kararları, Türk Lirası'nın değerinin düşürülmesi, taban fiyatlarının açıklanması, taban fiyatlarına ilişkin olarak bazı kuruluşlara Merkez Bankasınca avans verilmesi, emlak vergi kanunlarının yürürlüğe konulması, gider vergisinde hükümete %100 oranında artış yapma yetkisini veren kanunları içeren bir istikrar programıdır. Ancak Türk Lirası'nın değerinin düşürülmesi Türkiye'de enflasyonu beraberinde getirmiş birçok mal zamlanmış, halkın alım gücü düşmüştür. Montaj sanayisinin ihtiyacı olan ithal mallara gereksinim artmış; böylece ithalat azalmayarak artmıştır.

Fiyatlardaki artışa halk nezdinde tepkiler gelmiş; muhalefet de devalüasyonun beklenen neticeyi veremeyeceğini beyan etmiştir. Demirel Hükümeti, zamlar karşısında tedbirler almaya çalışsa da hükümetin stokçuluğu engelleyebildiğini söylemek güçtür. İhracatla ilgilenen kesimler devalüasyonu kabul edilebilir bulmuştur. Devalüasyonla birlikte yurt dışından Türkiye'ye gelen işçi dövizleri artmış, turizm gelirlerinde çoğalma meydana gelmiştir. Ancak Türk parasının dış değerinin düşmesi, içerideki fiyatların sürekli olarak yükselmesine neden olmuştur. Buna ek olarak yeni vergiler ve diğer zamlar, fiyatları daha da yükseltmiştir. Böylece yüksek enflasyon meydana gelmiştir.

Sonuç olarak devalüasyonla beraber Türkiye'nin ihraç ettiği ürünlerin eskiye oranla daha ucuz fiyata dışarıya satıldığı göz ardı edilmemelidir. İthal edilen malların fiyatları yükseldiğinden gerçekte kâr eden aslında devalüasyonu hükümete öneren kurumlardır. Çünkü ithal ikame modeli yüzünden Türkiye daha yüksek ücretlerle mal almak zorunda kalmıştır. İthal ikame

modelinin Türkiye ekonomisine etkileri bu anlamda incelenmeye değerdir düşüncesindeyiz. Ek olarak devalüasyona başvuran ülkelerde ithalatta artışa karşın ihracatta azalma olması gerekirken Türkiye’de bu durum -1968 yılı hariç- gözlenmemiştir. Bilakis 1971 yılına kadar ithalat ile ihracat arasında bariz bir fark bulunmazken bu yıldan sonra ithalat lehine ciddi bir yükseliş söz konusudur. Ayrıca zamlar nedeniyle orta gelirliilerin alım gücünün düşmesi sosyal olayların yaşanmasına zemin hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

- Adalet Partisi Programı* (1969). Ankara 1969.
- Boratav K. (1998) *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*. İstanbul 1998.
- Çelebi E. (2001). “Türkiye’de Devalüasyon Uygulamaları (1923-2000)”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi* 2/1 (2001) 51.
- Dinç E. (1990). *Türkiye’de ve Az Gelişmiş Ülkelerde 1970 Sonrası Uygulanan Para Politikası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Anabilim Dalı. Ankara 1990.
- Ekonomi Ansiklopedisi* (1983). İstanbul 1983.
- Ekzen N. (2009). *Türkiye Kısa İktisat Tarihi 1946’dan 2008’e İliştirilmiş Ekonomi IMF-Dünya Bankası Düzeninde 62 Yıl*. Ankara 2009².
- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1968-1972). Ankara 1973.
- İstatistik Göstergeler 1923-2011* (2012). Ankara 2012.
- Karlık R. (2007) *Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*. İstanbul 2007¹¹.
- Kazgan G. (2002). *Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. İstanbul 2002.
- Kazgan G. (2012). *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) “Ekonomi Politik” Açısından Bir İnceleme*. İstanbul 2012³.
- Manisalı E. (1980). *Devalüasyon ve Kur Ayarlamalarının Enflasyon Üzerindeki Etkileri*. İstanbul 1980.
- Neziroğlu İ. & Yılmaz T. (2013). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programları ve Genele Kurul Görüşmeleri Cilt 4 (27 Ekim 1965-26 Mart 1971)*. Ankara 2013.
- Ongun M. T. (1986). *Türkiye’nin Dış Ödemeler Dengesi Sorunları (1970-1979)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara 1986.
- Para Değerinin Düşürülmesi Meselesi* (1968). İstanbul 1968.
- Parasız İ. (2004). *Türkiye Ekonomisi 1923’ten Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*. Bursa 2004.
- Seyitoğlu H. (1992). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul 1992³.
- Şener S. (2005). “Türkiye Ekonomisinde İkinci Dönem Liberal İktisat Politikaları”. *Yönetim Bilimleri Dergisi* (2005) 147.
- Tokgöz E. (1993). *Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi*. Ankara 1993.
- Tuna S. (2007). “Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946”. *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi* 13 (2007) 104.
- Turgut M. (1970, Ağustos 22). “Devalüasyona İhtiyaç Vardı, Yoktu Tartışmaları Bir yana Bırakılıp Artık Sonuç Tartışılmalıdır; Şimdi Ne Olacak?”. *Tercüman Gazetesi*, s.6.
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- Yerasimos S. (1976). *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye 3- I. Dünya Savaşından 1971’e*. İstanbul 1976.
- Zürcher E. J. (2014). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İstanbul 2014.

DÖNEMİN GAZETE HABERLERİ

- Ayvalık (1970, Ağustos 15). "İhracatta Büyük Hamle Yapabiliriz".
- Ayvalık (1970, Ağustos 22). "Fiyat İstikrarı Sağlanmazsa İthalat, Kooperatifler Eliyle Olacak".
- Ayvalık (1970, Ağustos 29). "Zamları Kabul Edilmezse Motorcular Grev Yapacaklar".
- Buğra T. (1970, Ağustos 11). "Vah Paracıklarım Vah!". *Tercüman Gazetesi*, s. 3.
- Buğra T. (1970, Ağustos 12). "Genel Durum...". *Tercüman Gazetesi*, s. 3.
- Cumhuriyet (1969, Ekim 31). "Devalüasyon Neden Geliyor?".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 9). "Devalüasyon Kararı Bugün Açıklanıyor".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 10). "Uzmanlar Zamanı Uygun Bulmuyor".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 10). "Yeni Ekonomik Kararlar Açıklandı: DEVALÜASYON".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 11). "Devalüasyonun Başarı Şansı".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 12). "Devalüasyon Memleketi Zor Durumda Bırakacak".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 12). "Ecevit: Yeni Kararlar da Türk Ekonomisini Batmaktan Kurtaramaz".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 12). "Türkeş: Kararlar Hükümetin Başarısızlığının Belgesidir".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 12). "Vapur Ücretlerine Yine Zam Yapılıyor".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 13). "Devalüasyonun Olumsuz Sonuçları".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 13). "Spekülasyon ve Hükümet".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 13). "Şekere Zam Fırsatçılıktır".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 15). "İstanbul'da Havagazına Yapılan Zam Durduruldu".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 18). "İlaç Fiyatlarına Zam İsteniyor".
- Cumhuriyet (1970, Ağustos 19). "Ege'de Fabrikalar Tensikata Başladı".
- Demokrat (1970, Ağustos 23). "Belediye Zamlı Satış Yapan Esnaf Mücadeleye Başladı".
- Demokrat (1970, Ekim 15). "Belediye 13 Krş.tan Odun Satacak".
- Hürriyet (1970, Ağustos 10). "Devalüasyon ne getirecek?".
- Hürriyet (1970, Ağustos 11). "Esnaf da Adana'da %35 zam yaptı".
- Hürriyet (1970, Ağustos 11). "Maliye Bakanı gerekçeleriyle açıkladı ve... Vergili, Zamlı Hayat Başladı".
- Hürriyet (1970, Ağustos 11). "Şimdi Ne Olacak?".
- Hürriyet (1970, Ağustos 12). "Kemerleri Sıkmaya Hazır Olun".
- Hürriyet (1970, Ağustos 12). "Tunç: Pahalılık Halkı Ezecek".
- Hürriyet (1970, Ağustos 13). "Demirel: Kendi Başınıza Zam Yapmayın, dedi".
- Hürriyet (1970, Ağustos 13). "Havale, Yurt Dışı Ücretleri Artırıldı".
- Hürriyet (1970, Ağustos 13). "Ölüme Bile Zam Geliyor".
- Hürriyet (1970, Ağustos 14). "Pahalılığa Karşı Çare".
- Hürriyet (1970, Ağustos 18). "Hükümet Gümrüksüz Mal Getirip Ucuza Satacak".
- Hürriyet (1970, Ağustos 22). "Kapalı Dev Pazarlar Kuruluyor".
- Hürriyet (1970, Ağustos 27). "Demirel: Zam Yapanı Şikayet Edin, dedi".
- Tercüman (1970, Ağustos 10). "Türk Parasının Değer, Yüzde 66,6 Düşürüldü".
- Tercüman (1970, Ağustos 11). "Devalüasyon Dış Tesirle Olmamıştır".
- Tercüman (1970, Ağustos 11). "Vah Paracıklarım Vah!".
- Tercüman (1970, Ağustos 12). "Genel Durum...".
- Tercüman (1970, Ağustos 16). "Demirel: Hakısız Kazancı Ölemek İçin Her Türü Tedbiri Alacağız".
- Tercüman (1970, Ağustos 19). "Yüksek Fiyat Uygulayan Yerler Kapatılıyor".
- Tercüman (1970, Ağustos 22). "Devalüasyona İhtiyaç Vardı, Yoktu Tartışmaları Bir yana Bırakılıp Artık Sonuç Tartışılmalıdır; Şimdi Ne Olacak?".
- Tercüman (1970, Ağustos 25). "Demirel 3. ve Son Radyo Konuşmasını Yaptı".